پۆست کۆڵۆنیلیزم و فیلمی ١٤ تەمووز وەک نموونە.. رەوا محەمەد

تیۆری پۆست کۆڵۆنیالیزم لە بارودۆخێک دەکۆڵێتەوە کە لە هەناوی داگیرکارییەوە سەری هەڵداوە، بە واتایەکی تر ئەو بارودۆخ و هەل و مەرجەی لە ئەنجامی پرۆسەی داگیرکارییەوە و کارلێکی نێوان داگیرکەر و داگیرکراو و ئاڵوگۆڕی کەلتور و بە گژداچوونەوەی گوتاری داگیرکەر و …هتد دروست دەبێت، پێی دەگوترێت پۆست کۆڵۆنیالیزم، واتە تیۆری پۆست کۆڵۆنیالیزم لەو بارودۆخ و حاڵەتانە دەکۆڵێتەوە.

بێگومان پۆست کۆڵۆنیالیزم وەکو هەر تیۆرێکی تر چوارچێوە و سنوری خۆی هەیە، بەو پێیەی ئەوا بابەتانەی کە پێشتر باسمان کرد، کە پۆست کۆڵۆنیالیزم لە پرۆسەی داگیرکاری و ئاڵوگۆڕی کەلتوری دێتەکایەوە، پۆست کۆڵۆنیالیزم باس لەو بارودۆخە دەکات کە دوای داگیرکاری دروست دەبێت، کە داگیرکەر چۆن بەردەوامی بە داگیرکردنەکەی دەدات، چۆن بیری تاکەکانی داگیرکراو داگیردەکات، چۆن بیریان کۆنتڕۆڵ دەکات و گوتاری خۆی لە مێشکیاندا ئەچەسپێنێ.

لە سەرەتادا ئەم ئەدەبیاتە ئەدەبیاتی ئینگلیزی زمانی پێگوتراوە، کە وەکو دیاردەیەکی نوێ لە ئەدەبیاتی جیهاندا لە ساڵی (١٩٦٠) دا سەری هەڵداوە، ئەوەش لە کاتێکدا بووە کە نەتەوە داگیرکراوەکان دەستیان کردوە بە نووسینی ئەدەبیاتی خۆیان و زۆر بەشی بە زمانی ئینگلیزی بووە ئەو بەرهەمانەش کە لە لایەن خەڵکی نەتەوە داگیرکراوەکانەوە نووسراونەتەوە، لە ئەدەبیاتی ئینگلیزی لە ڕووی بەهاو گرنگییەوە کەمتر نەبووە، بۆیە ناونراوە ئەدەبیاتی ئینگلیزی زمان ، واتا لە سەردەمی دوای جەنگ زاراوەی (ئەدەبیاتی ئینگلیزی زمان) جێگەی (ئەدەبیاتی ئینگلیزی)و(ئەدەبیاتی ئەمریکایی) گرتەوە. ئەوان دەیانویست بە پێشنیاز کردنی زاراوەی (ئەدەبیاتی ئینگلیزی زمان) پێکهاتەی فرە کولتوری و فرە نەتەوەیی ئەو ئەدەبیاتانەی ئەمڕۆ بە زمانی ئینگلیزی دەنوسرێن پێشان بدەن، دواتر ناوەکەی گۆڕا بە (ئەدەبیاتی وڵاتە هاوبەرژەوەندی خوازەکان) ئەم ناونانەش ناولێنانێکی سیاسییە، بە ئەدەبیاتی ئەو وڵاتانە بەکار دەهات کە کەوتبونە چوار چێوەی ئیمپراتۆرییەتی بەریتانیای پێشوو، لە کۆتاییدا ئەم زاراوەیەش گۆڕاو بوو بە (ئەدەبیاتی پۆست

کۆڵۆنیالیزم) وە بە باوەڕی هەندێك لە بیرمەندان پۆست کۆڵۆنیالیزم
هەمان ئەدەبیاتی وڵاتە هاوبەرژەوەندی خوازەکانە تەنیا لە ڕووی
ڕواڵەتەوە پۆست کۆڵۆنیالیزم زاراوەیەکی نوێیە.
لە ناوەڕاستی سەدەی بیستەم و دوای کۆتایی هاتنی جەنگی دووەمی
جیهانی زۆربەی ئە وڵاتانەی داگیرکراوی وڵاتی بەریتانیا بوون ،
دژی داگیرکارییەکە جەنگان و سەربەخۆیيان بەدەست هێنا، لەو کاتەدا
ئەدەبیاتی پۆست کۆڵۆنیالیزم لە پێکهاتەی ئەو وڵاتە داگیرکراوانەی
لە داگیرکاری بەریتانیا ڕزگاریيان ببوو هاتەکایەوە، چونکە ئەوان
بەدوای جۆرێك لە سڕینەوەی داگیرکاری لە کولتوور و مێژووی
ئەدەبیات و لە هەمووی گرنگتر ناسنامەی خۆیان کەوتبوون، کەواتە
دەتوانین بڵێین ڕەگ و ڕیشەی ئەدەبیاتی پۆست کۆڵۆنیالیزم بۆ
شکستهێنانی ئایدۆلۆژیای ڕۆژ ئاوا لە جەنگی دووەمی جیهانی
دەگەڕێتەوە، لەبەر ئەوەی لە دوای جەنگەکە خ□□ک□ بە تایبەتی
گەنجەکان و خەڵکی کەمینە لەو هەلومەرج و بارودۆخەی کە تێیدا
دەژیان ماندوببوون خوازیاری چاکسازی و گۆڕنکاری بنەڕەتی بوون،
ئەوان داواکارییەکانی خۆیان لە چوارچێوەی ئەدەبدا دەخستە ڕوو، لە
دوای جەنگی دووەمی جیهانی حکومەتە داگیرکەرەکان هەڵوەشانەوە و
لەوکاتەدا بوو کە تیۆری پۆست کۆڵۆنیالیزم لە بواری لێکۆڵینەوە
کلتووری و ئەدەبییەکاندا جێگایەکی تایبەتی بۆ خۆی تەرخان کرد.

هەر ئەدەبیاتێك بابەتی تایبەت بەخۆی هەیە، بابەتی سەرەکی
ئەدەبیاتی پۆست کۆڵۆنیالیزمیش خەریکبوونە بە دەرهاویشتە و
لێکەوتەکانی پڕۆسەی داگیرکاری، بە واتایەکی دیکە ئەو ئەدەبیاتە
لە بابەتی سەرەکی خۆیدا هەوڵدەدات ئەو دەرهاویشتە و ئاسەوارانە
تاوتوێ و ڕەتبکاتەوە کە جیهانی دابەشی سەر ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا
کردووە و هەروەها بووەتە هۆی دروست بوونی دوانە لێکدژەکانی وەك
پەراوێز و سەنتەر یان ئەوروپاسەنتەری و سەنتەرییەتی ئەوروپا بە
ڕەسمی دەناسێنێت، چونکە نوسەرانی ئەم ئەدەبیاتە لەو باوەڕەدان کە
ئەم دابەشکارییە بێ واتا و بێ بنەما و نادادپەروەرانەیە و
شێوەیەکی ترە لە داگیرکاری، لە ئەنجامدا گرژی دەخاتە نێوان ڕۆژ
هەڵات و ڕۆژئاواوە، ئەم نووسەرانە لە ڕێگەی بەرهەمەکانیانەوە
داوای مافی خۆیان دەکەن و لە هەمان کاتدا ڕەگەزپەرستی لە وڵاتە
داگیرکەرەکان دەخەنە ژێر پرسیارەوە، کە یەکێکە لە پرسە
هەرەگرنگەکان لە بواری ئەدەبیاتی پۆست کۆڵۆنیالیزمدا، بە جۆرێک
کە ئەم (ئەدەبیاتە خاوەن دیدێکی ڕەخنەگرانەیە بۆ ئەو دەقانەی کە
ڕەگەزپەرستانە و بۆ ئاڕاستە کردنی داگیرکاری نووسراونەتەوە) و
هەوڵی سڕینەوەی دەدات.

ئەگەر وڵاتە داگیرکەرەکان بە درێژایی مێژووی داگیرکاریان لە هەوڵی بەرهەمهێنانی گوتارێك دابوبن سەبارەت بە داگیرکراو، ئەوا ئامانجی سەرەکی ئەدەبیاتی پۆست کۆلۆنیالیزم هەوڵدانە بۆ تێگەیشتن لە چۆنیەتی بەرهەمهێنانی ئەم گوتارە و ڕەتکردنەوەی، بە واتایەکی دیکە، ئەدەبیاتی پۆست کۆلۆنیالیزم لێکۆڵینەوەی دید و بۆچوونەکانی ڕۆژئاوایە، کە چۆن سەیری ئەو میللەتانە دەکات و چۆن بەردەوامی بەو سەیرکردنە دەدات و بە جیهانی دەکات، تاکو درێژە بە داگیرکارییەکەی خۆی بدات، لە سیستەمی نوێی جیهاندا میللەتە ڕزگاربووەکان لە داگیرکاری تا ئێستاش بەجۆرێك لە جۆرەکان داگیر کراون، چونکە (ناسنامە، ماف، ماڵ و داراییان)کراوەتە ئامانج ، تا ئێستاش بیر و پەیقی ڕۆژئاوا باو و باڵا دەستە، بە ئەم مەبەستەش نوسەرانی پۆست کۆلۆنیالیزم لەو باوەڕەدان کە دەکرێت بەرهەمە کلاسیکییەکان جارێکی دیکە تاوتوێ بکرێنەوە و پەراوێز خراوەکان بکرێنەوە سەنتەر و جارێکی دیکە پێگەی خۆیان لە مێژووی جیهاندا بەدەست بهێننەوە، بەرهەڵستی ئەو شارستانیەتە ببنەوە کە ڕۆژئاواییەکان پێناسەیان کردووە، ئەو نووسەرانە باوەڕیان وایە بە گەیشتن بەم ئامانجە دەبێت سەرەتا ڕۆژهەڵاتییەکان باوەڕ بە خۆیان بکەن و متمانەیان بەخۆیان هەبێت و پشت بە کەلتووری ڕەسەنی خۆیان ببەستن و واز لە لاسایکردنەوەی کولتووری ڕۆژئاوا بهێنن، ئامانجێکی تری ئەم ئەدەبیاتە بریتییە لەوەی کە نووسەرانی ئەم ئەدەبیاتە ناسنامەی کولتووری کۆمەڵگا داگیرکراوەکان دەکەنە چەقی نووسینەکانیان و جەخت لە زیندووکردنەوە و پەرەپێدانی ناسنامەی نەتەوەیی دەکەنەوە، ئەمەش واتا ئەو نووسەرانە کار لەسەر زیندووکردنەوەی کولتوری ڕەسەنی وڵاتەکەی خۆیان دەکەنەوە.

لە درێژە و زیاتر ڕوونکردنەوەی پۆست کۆلۆنیالیزم فیلمێکم وەکو نموونە وەرگرتووە، لە تێیدا ڕەهەندی پۆست کۆلۆنیالیزم دەردەکەوێ، فیلمی (١٤ی تەموز) کە دەرهێنەرەکەی (هاشم ئایدەمیر)ە، کاتی فیلمەکە (٢:٢٦)ە، لە ساڵی (٢٠١٧) بەرهەم هاتووە نمرەی (ڕێتینگ)ی (٤.٤) وەرگرتووە، زمانی فیلمەکە لە تورکی و کوردی پێکهاتووە.

چیرۆکی ئەم فیلمە لە ڕووداو و بەسەرهاتێکی ڕاستقینە وەرگیراوە، فیلمەکە باس لە زیندانی دیاربەکر دەکات لە ساڵی ١٩٨٠ بە دواوە، کە چەند چالاکخواز و شۆڕشگێڕ دەستگیر کراون لەلایەن سوپای تورکیاوە، ئەم چیرۆکە باس لە کۆمەڵێ کەسانێک دەکات کە تا دوا ساتی گیان بەخشینیان ئاشقی ژیانکردن بوون.

ئەم فیلمە بیری کۆلۆنیالیزمی تورکیا بەرامبەر بە کورد دەخاتەڕوو، بیری ئەم فیلمە بۆ ئەو سەردەمانە دەگەڕێتەوە کە دەوڵەتی عوسمانی کوردستانی داگیرکردووە، پاشان دەسەڵاتەکەی نەماوە و دەیەوێت بەو

شەوەیە بەردەوامی بە داگیرکارییەکەی بدات، ئەم فیلمە باس لە کوردانی باکور دەکات، لە چۆن تووشی ستەم و نەهێشتنی شوناسی بوونەتەوە لەلایەن تورکیاوە.
ئەگەر سەرنج لە ڕووداوەکانی ناو فیلمەکە بدەین بە دەستنیشانکردنی خاڵەکانی پۆست کۆلۆنیالیزم، لە زۆربەی ڕووداوەکانی ناو فیلمەکە بە نهێنی زمانی کوردی بەکاردەهێنرێت، چونکە بەکارهێنانی زمانی کوردی قەدەغەیە، بێگومان کەلتوور بە گرینگترین و دەوڵەمەندترین سەرچاوەی نەتەوە و شوناس دادەنرێت، زمانیش بەشێکە لە کەلتوور، زمانی کوردی لەلایەن تورکیا بە ناشارستانی دواکەوتویی و بێ نرخ دانراوە و قەدەغەی کردووە، بۆ نموونە لەو دیمەنەی کە کەس و کاری زیندانیان سەردانی زیندانییەکان دەکەن، دایکی زیندانییەک بە کوردی قسەدەکات، لەو کاتەدا سەربازێکی تورک هاواری بەسەردا دەکات و دەڵێت قسەکردن بە کوردی قەدەغەیە و بە پرچ لە دوای خۆی ڕایدەکێشێتە دەرەوە، قەدەغەکردنی زمانیش لە پێناو بنەبڕکردنی زمانی کوردی بووە و بە ئەوەی نەوەکانی داهاتوو فێری زمانەکە نەبن و بنەبڕ بێت.

زیندانەکەدا ئەشکەنجەی نامرۆڤانەی زیندانییەکان دەدرا، ئەشکەنجەکان لەدانی نامرۆڤانە و سوکایەتی کردن بە کەسایەتی و شوناس بوو، بە لێدان و ئەشکنجەدان کوردەکان ناچاردەکران کە بڵێن تورکم و سرودی تورکی بڵێن.
ژن و خزمەکانی چالاکخوازانیشیان ئەشکەنجە دەدا و لێیان دەدان و دەستدرێژیان دەکردنە سەر و شکۆی ئافرەتەکانیان دەشکاند، بۆ نموونە پرچیان دەبڕین و پیسایان دەکردە ناو خواردنەکانیانەوە.
یەکێکی تر لە کارە کۆلۆنیالیزمەکانی تورکیا ئەوەبوو کە زیندانییەکان لە کاتی دادگایی کردنیاندا مۆڵەتی بەرگریکردن لە خۆیان پێنەدەدرا و نەیاندەهێشت قسە لەگەڵ پارێزەردا بکەن، مۆڵەتی سکاڵاکردنیان لە زیندان و سەرەکی زیندانەکە نەدەدا و دەیان وت ئێرە دادگایە و پەیوەندی بە زیندانەوە نیە، لە کاتێکدا لە جاڕنامەی مافی مرۆڤدا هاتووە کە هەموو تاوانبارێک مافی بەریگری کردن لە خۆی و ئەشکەنجە نەدانی نامرۆڤانەی هەیە، جگە لەوەش هەندێک زیندانیان تووشی دانپێنانی زۆرە ملێ کرد، کارێک کە نەیانکردووە بە زۆری ئەشکەنجەدان ناچاریان دەکردن کە بیکەنە ئەستۆی خۆیان و لە دادگا لە دژی ش□شگێڕان قسەیان پێبکەن.
سەربازانی تورک فێڵ و تەڵەی جۆراوجۆریان بەکاردەهێنا بۆ ئەوەی بیری ئازادی لەلای کوردەکان دروست نەبێ و بیرە کۆلۆنیالیزمەکەی خۆیان بەردەوامی هەبێ، بۆ نموونە کاتێک زیندانییەکان بڕیاری

مانگرتنیـان دا، بە فێڵ و تەڵەکە ئەیانویست مانگرتنەکە پوچەڵ کەنەوە، چونکە ئەگەر کەسێک بە مانگرتنەکە گیانی سپاردبا، ئەوە پاڵەوان دروست دەبوو، (مەزڵوم دۆغان) کە کەسایەتێکی ناو فیلمەکە بوو، خۆ سوتاندنی ئەو لە شەوی نەورۆزدا لە زیندانەکەدا ئێستاش لە دڵی کوردانی باکور سیمبولی ئازادی و کوردایەتیە، سەربازانی تورکیا ڕێگریان لەو بوونە پاڵەوانە دەکرد بە فێڵ و تەڵەکە.
تورکەکـان بە وردی بە دوای تـاوانی کوردەکانـدا نەدەچـوون، لە زینـدانی دیاربەکردا تایبەتبوو بە ئەو کەسانەی لە دژی دەوڵەتی تورکی دەوەستانەوە و ئەیانویست شۆڕش بکەن بوون، بەڵام ئەوان بە هەنجەت بوون بەرامبەر بە کوردەکان و تەنیا زانیبایە کە کەسێک کـوردە بیانونیـان بە گرتنـی دەدۆزیەوە، بە نمـوونە لە فیلمەکەدا پیاوێکی بەساڵاچوویان دەستگیرکردووە بە بیانووی ئەوەی پەکەکەکان بە نـاو زەویەکەی ئەودا ڕۆیشتـوون، کە پیـاوەکە بە هۆی ئەشکنجەی زۆرەوە تووشی نەخۆشی دەروونی بوو و سەرەنجام گیانی دا.
سەربازانی تورکیا سیاسەتی (پەرتکە-زاڵبە) یان لە دژی زیندانیەکان بەکاردەهێنا، ئەم سیاسەتە وادەکات کە نەتەویەک تووشی داڕمانی کەلتوور و زمانی بێت، وڵاتانی داگیرکەر بەکاریدەهێنن لە پێناو درێـژەدان بە داگیرکاریەکەیـان، یەکێـک لە میکانیزمەکـانی ئەو سیاسەتە دانانی سیخورە لە ناو تاکەکانی داگیرکراوەکان، بە ئەوەی ئاگاداری پەیوەندی نێوان تاکەکان بن و دووبەرەکی و لێکترازان لە ناویـان دروسـت بکەن، سـەربازە تورکەکـان سـیخوڕیان لە نـاو زیندانیەکان دادەنا و بە ئەوەی ئاگاداریان بن و ڕێگری بکەن لە پەیوەندی نێوانیان، بە نموونە لە نێوان قاوشی ژنان و پیاوان سیخوڕیان دادەنا و ڕێگریان دەکرد لە پەیوەندی نێوانیان و هەواڵی درۆیـان پێڕادەگەیانـدن بە ئەوەی لێکتـرازان دروسـت ببێـت لە نێوانیاندا.
لەم فیلمەدا هەوڵـدراوە ڕووە نـاشرین و قێـزەونەکەی داگیرکـاری و نەژاد پەرستی بخرێتەڕوو و باس لە سیاستە کۆڵۆنیالیزمەکەی تورکیا کـراوە بەرامبەر بە کـوردان و خەبـات و تێکۆشـانی کـوردانیشی خستۆتەڕوو.
شایـانی باسـە مـن لەو وتارەمـدا ویسـتوومە بابەتیـانە پۆسـت کۆڵۆنیـالیزم ڕوون بکەمەوە و پڕاکتیـزەی بکەم لەسـەر فیلمـی (١٤ی تەمووز) بێگومان پۆست کۆڵۆنیالیزم بابەتێکی فراوانە و ناکرێت بە وتارێک تەواوی بابەتەکە باسی لێوە بکرێ، بەڵام من هەوڵمداوە بابەتە گرینگ و دیارەکانی کۆڵۆنیالیزم باس بکەم و لە فیلمێکدا پڕاکتیزەی بکەم، لە فیلمەکەشدا تەنیا سەرنجم لەسەر ئەو ڕووداوانە داناوە کە پۆست کۆڵۆنیالیزم تێیاندا دەرکەوتووە و بابەتەکەم

پاراستووە لە بابەتی دەرەوەی پۆست کۆڵۆنیالیزم.

ئەم بابەتە لە ژێر سەرپەرشتی مامۆستا چاوەڕێ نیعمەت ئامادەکراوە
زانکۆی سۆران

-__________

سەرچاوەکان:
١- ڕەنگدانەوەی پۆست کۆڵۆنیالیزم لە ڕۆمانەکانی فەرهاد پیرباڵدا، کوردستان عبدالوهاب نادر، نامەی دکتۆرا، ٢٠٢٢.
٢- پەیوەندی نێوان شوناس و خەباتی نەتەوەیی لە باکووری کوردستان: فیلمی زێر وەک نموونە، ئاریان سەلیم خدر، توێژینەوەی بەکالۆریۆس، ٢٠٢١.
٣- کوردستان کۆڵۆنییەکی نێودەوڵەتی، ئیسماعیل بێشکچی، وەرگێڕان: حەمە ڕەشید، سلێمانی، ٢٠٠٢.
٤- فیلمی (١٤ی تەمووز)، دەرهێنەر: هاشم ئایدەمیر، ٢٠١٧.